

SZILÁGYI István

egyetemi tanár, az MTA doktora

Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Pécs

professor

University of Pécs, Faculty of Sciences, Pécs, Hungary

email: szortega@freemail.hu

AZ OROSZ GEOPOLITIKAI GONDOLKODÁS. ÁTTEKINTÉS

AN OUTLINE OF THE RUSSIAN GEOPOLITICAL THINKING

ABSTRACT

The Russian Geopolitics – likewise the western-type of geopolitical schools – has been formed as a consequence of scientific analyses of the role of geographical, historical and spatial elements in the life of society.

Its characteristic features and topics are determined by the changes in the historic conditions of existence, the aspects of civilization, the attitude towards the neighbouring and/or conquering states and empires, the constant seeking of identity, that is the historical process which originates from the position of Rus aiming at creating powerful empire.

In the progress of Russian geopolitical way of thinking the space and its role have especially been emphasized on. With in these topics the scientists have been laying stress on seeking its own way, the problems of relationship to Europe and the formation of empire.

In the light of responses to the questions several streams – such as „Occidentalists” (oriented-to-the-west), Slavophile stream, Eurasianism and Neo-Eurasianism have been distinguished.

After the cessation of the Soviet Union the Russian political „mainstream” has paid special attention to the Russian Geopolitics.

It especially makes use of Alexander Dugin’s views. He is the representative of the so-called „Moscow School” becoming known from the 1990s. Alexander Dugin deals with the Eurasian features of Russia, the four-poled system of the world, repatriating the spheres of influence, the Atlanticism led by the USA and ideas against the one-poled globalization.

Kulcsszavak: orosz geopolitika, zapadnyik, szlavofil irányzat, eurázsianizmus, neoeurázsianizmus, Alekszander Dugin

Keynotes: Russian Geopolitics, Occidentalism, Slavophile stream, Eurasianism, Neo-Eurasianism, Alexander Dugin

1. Az orosz geopolitikai gondolkodás történeti alapjai

Az orosz geopolitikai gondolkodás a nyugati geopolitikai iskolákhoz hasonlóan a természeti, a történelmi, a térbeli és a földrajzi tényezők társadalom életében betöltött szerepének szaktudományos vizsgálata és értelmezése során született meg. Jellegzetességeit és alapvető tematikáit meghatározta a történelmi létfeltételek alakulása, az azokhoz szorosan kapcsolódó civilizációs aspektusok rendszere, a szomszédos államokhoz, birodalmakhoz és hódítókhoz fűződő viszony, az állandó identitás keresés, valamint az állam-és birodalomépítő Rusz helyzetéből és hatalmi törekvéseiből eredeztethető történelmi folyamat változása.

Az orosz geopolitikai gondolkodás fejlődésében kiemelkedő szerephez jutott a térbeliség kérdése, nagy hangsúlyt kapott a térnek az orosz történelemben betöltött szerepe. Az elmúlt négyszáz év alatt Oroszország területe többszöri változások ellenére harminchatszorosára nőtt. Az orosz térség történeti magja a keleti szlávok ősi földje lett, amelyet északon a nyugati Dvina, nyugaton az Odera, keleten a Dnyeper és délen a Duna határol.

A XIII. században bekövetkezett tatár–mongol támadás előestéjén Oroszország szétagoltsága ellenére már hatalmas térségeket foglalt magában.

Az orosz államiság fejlődésében kiemelkedő jelentőségre tett szert a Kijevi Rusz, amely Novgorod és a Kijevi Rusz Oleg által történő egyesítéséből jött létre 882-ben. Az első egységes keleti szláv állam 988 és 989 között vette fel a kereszténységet és tért át a pravoszláv hitre. A lépésnek geopolitikai tartalma és jelentősége is volt.

A Kijevi Rusz, mint Európa része, támogatta az aktív kereskedelmi, kulturális és dinasztikus kapcsolatokat a kontinens államaival. Alapvető gazdasági tengelye a varégoktól a görögökhöz vezető kereskedelmi útvonal volt, amely összekötötte a Fekete- és a Földközi tengert. Nagy Novgorod és Kijev voltak ennek a rendszernek fontos kapcsolódási pontjai. A Rusz a tizedik század kezdetére már több mint egy millió négyzetkilométernyi terület és 5,6 millió lakos fölött gyakorolt ellenőrzést.

Az 1220-as évek elején azonban nem tudott eredményesen szembe szállni az Aranyhorda támadásával és 1240-től 1328-ig a Mongol Birodalom vazallusa és legyőzött tartománya lett. 1328 után Ivan Kalita a nagyhercegi cím birtokában az orosz államiság hatalmi központját Moszkvába helyezte át. 1552-ben megalakult a Moszkvai cárság és a történelem színpadára lépett az Orosz Birodalom.¹

1. térkép: A Kijevi Rusz
Map 1.: Kievan Rus

Forrás: <https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQHJbV68W75FPHJvDKLBD5fDIsObhgAuX45laKAjNZSxDEXGIj>

2. Az orosz geopolitikai gondolkodás irányzatai

Az orosz geopolitikai gondolkodásban a tizenkilencedik századtól kezdve két nagy irányzatot különböztethetünk meg. A nyugatos (zapadnyik) gondolkodásmódot, amely szerint Oroszország története I. Péter trónra lépésétől (1682) de még inkább egyeduralkodóvá válásától, 1696-tól kezdődik, és az ezzel szemben az orosz sajátosságát, azaz a nyugati úttól elváló, autochton orosz fejlődési modellt felvázoló szlavofil és eurázsiai irányzatot.

2.1. A szlavofil irányzat

Az orosz geopolitikai gondolkodásban a szlavofil irányzatot elsősorban legfőbb teoretikusa és megalapozója Nyikolaj Jakovlevics Danyilevszkij (1822–1885), valamint Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij (1821–1881) és Konsztantyin Nyikolajevics Leonytyjev (1831–1891) képviselik.

A szlavofilek a nyugati fejlődési minta és út követőinek nézeteivel szemben határozták meg álláspontjukat. A zapadnyik irányzat magját főleg a szentpétervári értelmiség alkotta, a szlavofilek elsősorban Moszkvához kötődtek. A szlavofilek a dekabristák eszmei örökségét vállalták fel. Képviselőik között megemlíthetjük még Andrej Homjakovot, a Kirevszkij testvéreket, az Akszakov fivéreket és Jurij Szamarint. Legnagyobb hatású teoretikusuk azonban Nyikolaj Danyilevszkij (1822–1885) volt, akinek Oroszország és Európa című munkája 1871-ben jelent meg.

Írását 1895 után Oroszországban nem, csupán Nyugaton adják ki. Hazájában ezért csak a huszadik század kilencvenes évtizedében fedezik fel újra.

A nyugatosok Oroszország fejlődését az általános emberi civilizáció összefüggésrendszerébe helyezték, Nyugat-Európára annak egyik lehetséges mintájaként tekintettek. Az orosz történelem a Nyugattól való lemaradás leküzdésének története, hangsúlyozzák, amely Nagy Péterrel kezdődött el. I. Péter kapcsolta be az országot az általános, civilizációs fejlődésbe. Oroszország feladata tehát abba áll, hogy minél gyorsabban számolja fel a birodalom patriarchális jellegzetességeit, az elmaradottságot és az ázsiaiságot.

A szlavofilek nem fogadták el ezt az érvelést és az általános emberi fejlődés kritériumának meglétét. Hangsúlyozták viszont az egyes népek életének eredetiségét, sajátosságát és a rokon nemzetek nem állami formát öltő közösségének megteremtése mellett foglaltak állást. Azt tartották, hogy I. Péter reformjai csapást mértek az oroszországi sajátos létezési módra, mivel az országnak szerintük saját fejlődési útját kell járnia. Ehhez pedig nincs szükség az Európa által képviselt rendszerbe történő integrálódásra. A szlavofil irányzat képviselői a saját út jellegzetességeinek feltárására helyezték a hangsúlyt. Az általuk hangoztatott „orosz eszme” a szociális szférában is különbözött a zaporodások elképzeléseitől. A szlavofilek szerint Oroszország nem határozható meg tisztán európai államként sajátos eurázsiai földrajzi helyzete és elhelyezkedése miatt. Az országot a nyugattól megkülönbözteti az orosz néplélek és az orosz világfelfogás, amely megnyilvánul a politikai- és a jogrendszer működésében is. Európának az a törekvése, hogy hatást gyakoroljon az orosz politikai-társadalmi berendezkedés alakulására, az állami intézmények működésének hagyományos rendjére és az orosz nép politikai pszichológiájába ütközik.

A szlavofilek felvállalták az egyeduralomnak, mint a népakaratot megtestesítő hatalmi formációnak a nyílt támogatását. A szlavofil irányzat hívei úgy vélték, hogy a cár és a nép közötti kölcsönös bizalom nem igényli a nyugati államokra jellemző formális jogi garanciák meglétét. Oroszországban a hatalom ereje eszményre és erkölcsi meggyőződésre épül és nincs szüksége sem társadalmi szerződésekre, sem megállapodásokra. A szlavofilek azt állították, hogy a nyugaton alkalmazott többségi szavazatok megszerzésére épülő választási rendszer Oroszországban elfogadhatatlan. A hatalomnak erősnek és oszthatatlannak kell lennie. A népnek nem kell részt vennie a megvalósításában. Sokkal fontosabb, lelki és vallási jellegű feladatai vannak. Konsztantyin Akszakov megfogalmazása szerint „A külső igazság – az államé, a belső igazság a földé,

a korlátlan hatalom a cáré, a vélemény-és szólásszabadság a népé.” a szlavofilek ennek az egységnek a modelljét keresik a nemzeti történelemben. A Föld alatt a társadalmi-emberi kezdetet, a nép meghatározhatatlan és békés állapotát, a néplelket értik. Az Állam a földet őrző és védő külső hatalom, az államügyek irányítása és a néplelek megvédése az uralkodó feladata. Az állam és a nép közötti ideális viszony a kölcsönös be nem avatkozás. Az egyeduralom csak akkor válik despotizmussá, ha az beavatkozik a társadalom közösségi és lelki életébe.

A szlavofilek kritikusan viszonyulnak az európai parlamentarizmus-hoz, amely szerintük két fő veszélyt rejt magában. Ezek: a liberalizmus és a demokrácia. Az emberi jogok nyilatkozata (1793) megsemmisítette az európai és arisztokratikus hagyományt, a vallási és lelki ideálok helyébe a törvényt és a politikai építkezést állította. A Nyugat elveszítette az élet belső értelmét, az örök értékeket, a társadalmi és erkölcsi ideálokat, a testvériséget és az emberi együttérzést. Álláspontjuk szerint ezért a Nyugaton működő politikai rendszer bevezetése, átvétele Oroszország számára nem tekinthető járható útnak.

A szlavofil gondolkodásmódot a XVIII. századi Moszkvai Rusz idealizálása jellemzi, amely szerintük nem jelent mást, mint a földműves obszcinák, faluközösségek szövetségét a cári egyeduralommal.

A szlavofilek a szociális intézményrendszer tekintetében is a faluközösség koncepciójának fenntartását vallják. Ezt az emberek olyan szövetségének tartják, amelyben tovább élnek a társadalmi szokások belső törvényei és erkölcei.

Arra a kérdésre, hogy Oroszország hogyan szabadul meg az egyeduralomtól és a jobbágyrendszertől, a szlavofilek a szláv népek egységét és felszabadulását megvalósító szláv szövetség meghirdetésével válaszoltak. Meghirdették tehát a pánszlávizmus koncepcióját. Álláspontjuk szerint az össz-szláv föderáció és szövetség létrehozása egyben megoldaná az Európát feszítő keleti kérdést is. Határozott véleményük szerint a zapadnyik felfogással szemben Európa nem létezik, az csupán Eurázsia nyugati pereme. Az Európának nevezett térségben ráadásul eltűnt a messianisztikus megközelítés, ami viszont a Geopolitika. Történelem és elmélet című 2015-ben megjelent könyv szerzői szerint nagyon fontos eleme az orosz geopolitikai gondolkodásnak. „A történelem – írják – nincs és nem is létezett nagy népi messianisztikus eszmék nélkül. Ezért nehéz nem egyetérteni azzal, hogy Oroszország nemzeti és geopolitikai újjászületése napjainkban jelentős mértékben a nemzeti eszme, mint messianisztikus, azaz világeszme újjászületésével van kapcsolatban.

Így az orosz geopolitikai iskolában a messianizmus változatlanul lényegi elemnek tekinthető. Az orosz geopolitikai projekt nem létezhet

egységesítő és Oroszország határtalan térségeit alakító nemzeti eszme nélkül.”² Maga Nyikolaj Danyilevszkij már említett Oroszország és Európa című művében a kulturális és civilizációs kérdések vizsgálatára helyezi a hangsúlyt. A kultúra típusok policentrizmusát, többközpontúságát vallja és megfogalmazza a kulturális-fejlődési típusok, változásuk és fejlődésük öt fő törvényét.³ A kultúrák és civilizációk közti különbség alapját az eltérő lelki tényezőkkel és a történelmi nevelődés körülményeivel magyarázza. Az egyesült Európa nem szereti a szlávokat és Oroszországot – írja. A nemzetközi helyzet alakulása is állandó veszélyt jelent a szlávokra nézve. Danyilevszkij ezért az össz-szláv föderáció megvalósításának a híve. Ez Európa soknemzetiségű keleti felének problémáját Közép-Európa felosztásával és egy sajátos kétpólusú, civilizációs különbségek által meghatározott nemzetközi rendszer megteremtésével kívánja fel- és megoldani. „Az egyesült Európával szemben azonban – írja – csak az egyesült szlávok tudják felvenni a harcot. Az Össz-szláv Szövetség tehát nem világalommal fenyeget, hanem pontosan ellenkezőleg, a szükséges és emellett az egyedül lehetséges garanciát nyújtja a világegyensúly megőrzésére, az egyetlen oltalmat Európa világalma ellen.”⁴

Nyikolaj Danyilevszkij kulturális és civilizációs különbségekre alapozott koncepciója is belesimul tehát az orosz birodalmi geopolitikai gondolkodás nézetrendszerébe.

2.2. Az eurázsianisták

Az orosz geopolitikai gondolkodás eurázsianista irányzata az 1920-as évek emigrációs mozgalmában született. Az orosz geopolitikai törekvések kontinentális megalapozását, egyben Oroszország sajátságosságának és történelmi rendeltetésének, küldetésének a bemutatását és bizonyítását is szolgálta. Az eurázsianisták a politikában, a vallásban, a kívánatos és lehetséges társadalmi berendezkedés és az ország civilizációs jellegzetességének felvázolása során az Európa és Ázsia dilemma sajátos szintézisének megteremtésére törekedtek.

Az eurázsianizmus képviselői tudományos fordulatot hajtottak végre, és az orosz társadalomtudományi gondolkodásba ők vezették be az alapvető geopolitikai kategóriákat. Az eurázsianista irányzat által kidolgozott geopolitikai doktrína „A földrajz, mint sors” alapkoncepción nyugszik. „Érdemük az – hangsúlyozza Iván Vaszilenko –, hogy az orosz jövő szerfelett realista geopolitikai projektjét, mint az eurázsiai kontinens jövőjét alkották meg.”⁵ Az irányzat képviselői átveszik Danyilevszkijnek azt az állítását, hogy egyáltalán nincsen semmilyen

Európa, az csupán Eurázsianak a nyugati pereme. Meggyőződésük szerint a kulturális és történeti tényezőknek meghatározó szerepe van a térségi birodalomépítésben, és ennek alapjai Európa és Ázsia eltérő társadalomfejlődésében keresendők. A különbség lényegét kulturális-történeti tényezők képezik. Az eurázsianisták eszmerendszerében Oroszország sajátos etnográfiai és kulturális világ, olyan magterület (Heartland), amely közepén helyezkedik el Nyugat és Kelet, Európa és Ázsia között, amely saját jellegzetességekkel rendelkezik, és ezért különbözik Európától és Ázsiától egyaránt. Felfogásuk rokonságot mutat Halford Mackinder A földrajz a történelem kulcsa 1904-ben megtartott, immáron klasszikussá vált előadásában megfogalmazott gondolatokkal.⁶Ezek szerint a Nyugat és a Kelet eltérő fejlődésének okait az eltérő történelmi körülményekben és az egymástól különböző civilizációs tartalmakban kell keresni.

A kulcsövezet Sir John Halford Mackinder szerint Eurázsia térsége. Ennek központi állama Oroszország.

Mackinder kulcsövezet-konceptiója a nemzetközi viszonyokban bekövetkezett változások hatására 1919-ben módosult. A Demokratikus ideálok és a valóság (Democratic Ideals and Reality) című könyvében két új geostratégiai fogalmat vezetett be és az 1904-ben született kulcsövezetet földrajzi értelemben kiszélesítve megjelent a magterület (Heartland),⁷ valamint az Eurázsia szárazföldi térségeit és a déli magterületnek nevezett Afrikát magában foglaló világsziget (World Island) kategóriája. A Magterület térségét teljes egyértelműséggel Oroszország alkotja.

A szárazföldi és a tengeri hatalom vetélkedése, azaz a nemzetközi viszonyok alakulása szempontjából meghatározó jelentőségre tett szert az így keletkezett hatalmi ürt kitöltő, kisállamokra szabdalt Kelet-Európa térsége. Mackinder szerint újfent birodalmi vetélkedés színterévé vált a Nyugat-Európára és Kelet-Európára szakadt kontinens.⁸

Az eurázsiai mozgalom – mint említettük – az orosz októberi forradalom utáni emigráció környezetében, az 1920-as évek elején jött létre. Szófiában született, de hamarosan átkerült Prágába, majd Berlinbe. Az eurázsiai gondolkör megalapítói voltak a nyelvész és filológus Nyikolaj Trubeckoj (1890–1938),⁹ a történész Georgij Vernadskij (1887–1973),¹⁰ a geográfus és közgazdász Pjotr Szavickij (1895–1968), a pravoszláv teológus, később püspök Grigorij Florenszkij (1893–1979), a filozófus Leonyid Karszavin (1882–1952) és a művészettörténész Pjotr Szuvecsinszkij (1892–1985).

1921-ben Szófiában megjelenik az első eurázsiai koncepciót bemutató, a Kivonulás Keletre. Előérzet és beteljesedés című gyűjteményes kötet. Ezt egy év múlva követi az Utakon. Az eurázsianisták állításai

könyv publikálása. Ezekben a kötetekben tömör formában az új mozgalom alapelveit fogalmazták meg. Az eurázsianista irányzat további felvirágzása összekapcsolódik az Eurázsiai Évkönyv megjelentetésével, majd az 1926-ban kiadott Eurázsiaság: szisztematikus elemzési kísérlet című programadó dokumentummal. Ennek legnagyobb részét Pjotr Szavickij, a mozgalom vitathatatlan vezetője és ideológusa írta.

A második szakaszban (1926–1929) az eurázsianisták központja Párizsba tevődik át, ahol folytatják az Eurázsiai Évkönyv kiadását és megjelentetik az Eurázsia című újságot. Az 1930-as évekre az eurázsiaság mint mozgalom megszűnt létezni. Az eurázsiai eszme az 1960-as években Lev Nyikolajevics Gumiljov munkáiban¹¹ és az 1990-es évtizedben neoeurázsianizmus néven Alekszandr Dugin tevékenységének és írásainak köszönhetően éled újjá.

Az orosz geopolitikai gondolkodás és eurázsiaság koncepciója és mozgalma – mint említettük – elválaszthatatlanul egybeforr Pjotr Szavickij elméleti munkásságával és mozgalmatszervező tevékenységével.

Az orosz források egybehangzóan kiemelik, hogy Pjotr Nyikolajevics Szavickij volt az első szerző, akit joggal neveznek geopolitikusnak. A végzettsége szerint közgazdász Szavickij Vlagyimir Vernadszkij természettudós-filozófus, és Pjotr Sztruve történész tanítványa volt. Az első világháború előtt politikai nézeteit tekintve az alkotmányos demokrata kadet párthoz állt közel. 1916–1917 között Norvégiában az orosz követségen dolgozott. 1920-ban Pjotr Sztruve titkára, és a polgárháború időszakában a bolsevik hatalom ellen harcoló Orosz Hadsereg katonai és politikai vezetőjeként délen és a Krímben harcoló Vrangel tábornok stábjában a külügyek vezetője volt.

A fehérek veresége után Bulgáriába, majd Csehszlovákiába ment. 1921-ben Nyikolaj Szergejevics Trubeckoj herceggel az eurázsianista mozgalom élére állt, amelyben a geopolitikai tények központi szerepet játszottak. Alekszandr Dugin szerint az eurázsiai mozgalom valójában Nyikolaj Trubeckoj Európa és az emberiség¹² című könyvének kiadásával kezdődött. Ennek alapvető téziseire reagált Pjotr Szavickij. A két szerző barátságából és együttműködéséből bontakozott ki a fehér emigrációban ez az erős mozgalom. Az európai fővárosokban az eurázsianisták fellépésén 5000 fő is összegyűlt, főleg az emigráns ifjúság köréből. Az eurázsiaság mint világnézet legfontosabb elveit Nyikolaj Trubeckoj: Mi és mások című programadó cikkében foglalta össze 1925-ben, majd azt Pjotr Szavickij az Eurázsiaság (1925), valamint az Eurázsiaság mint történelmi eszme (1933) című tanulmányaiban taglalta.

„A Nyikolaj Trubeckoj által felvázolt eurázsianista világnézet főbb jellemzői: a következők voltak:

- plurális (amely elismeri a kultúrák sokféleségét);
- antirasszista és antikolonialista (amely elutasítja valamennyi civilizáció igényét a felsőbbrendűsége);
- nyugatellenes (mivel az egyetemesség igénye a gyakorlatban napjainkban a római- germán világtól indul ki);
- konzervatív (amely elismeri a népi kultúrák, a nyelv, az etnosz, a hagyomány stb. mélyén található örök értékeket);
- birodalmi (mivel úgy tartja, hogy Eurázsia etnoszai a saját identitáskukat csak az „állam-világ”, vagy az „Eurázsiai Birodalom” erősítheti, stratégiaileg integrált alakulatában fejleszthetik);
- oroszbarát (amely kitart az eredetiség és az orosz népi hagyományok megőrzése, megerősítése és újjászületése mellett);
- forradalmi (amely követeli az Oroszországban korábban népszerű ideológiák elutasítását, mind a nyugatosokét, és az importáltakat: a liberalizmust, a szocializmust, a marxizmust, és a sajátosan oroszországiakat: cárizmust, reakciót, rendi monarchiát stb.).”¹³

Szavickij világnézete a trubeckoji inspiráción túl a szlavofilek, Danyilevszkij és főleg Leontyev hatására formálódott. Ez utóbbi legfontosabb tézise a szlávosság és a szlávizmus közötti különbségtétel volt. Eszerint szlávosság van, szlávizmus azonban nincs. A szláv népek etnikai és nyelvi közelsége nem szolgáltat elég alapot arra, hogy azok kulturális és karakterbeli egységéről beszéljünk. „Ahogyan Alekszander Dugin megállapítja, az eurázsianista mozgalom kedvelt témáit és koncepcionális készletét tekintve közel állt a német konzervatív forradalmárokhöz. Mindkét irányzat arra törekedett, hogy megteremtse a források iránti hűség és a jövőbeni alkotói lendület egységét, azaz összekapcsolja a nemzeti hagyományokat a szociális modernizációval, a műszaki fejlődést a politika nem tradicionális formáival. Ezen alapszik az eurázsianisták óvatosan pozitív viszonyulása a szovjet államhoz és az októberi forradalomhoz.”¹⁴ A szovjetek iránti szimpátia nem csupán a nyíltan szovjetbarát eurázsianistákra volt jellemző (az Eurázsia című újságot kiadó párizsi kör), akikkel Szavickij hivatalosan megszakította a kapcsolatot, hanem a legmérsékeltebb, „konzervatívabb” elemekre is.

Szavickijt Prága 1945-ös szovjetek általi bevételét követően bebörtönözték. A tudós 10 évet töltött munkatáborban, ahol megismerkedett Nyikolaj Gumiljov költő fiával, Levvel, aki tanítványa, és az egyik legjelentősebb orosz etnográfus és történész lett. 1956-ban Szavickijt rehabilitálják. Szabadsága visszanyerése után Prágába utazik, családjához. Ezt követően az emigráns sajtóban Vosztok álnéven megjelenteti a szovjet táborokban keletkezett írásait. 1961-ben ismét bebörtönzik, de Bertrand Russell közben-

járására szabadon engedik. Szavickij életereje azonban ekkorra már elapadt. A hatalom által üldözve és üldöztetve, megfáradva, mindenkitől elfeledve hal meg Prágában 1968-ban.

Szavickij alapvető tétele szerint Oroszország sajátos civilizációs képződmény, amelyet a „közép” minősége határoz meg. Az eurázsiaiság földrajzi és geopolitikai alapjai (1933)¹⁵ című műve nyitó mondata lényegét tekintve megismétli a Geopolitika. Oroszország-Eurázsia földrajzi áttekintése 1926-ban írott tanulmányának mondatait és koncepcióját. „Eurázsia kerek egész. És ezért nincs «európai», és nincs «ázsiai» Oroszország, mivel a jobbra így nevezett területek mind eurázsiai területek... Oroszország személyében egyesítette Euráziát.

Geográfiai jellemzők alapján az Óvilág területeinek fő masszívumából egy különleges földrajzi világ emelkedik ki – az eurázsiai világ, amely határai (körülbelül) egybeesnek Oroszország (ma a Szovjetunió) politikai határaival. Ezzel «Nyugat-Európa» orosz terminusa értelmét veszti. Az orosz terminológiában «Nyugat-Európán» azoknak az országoknak az összességét értették, amelyek Oroszország nyugati határaitól nyugatra terülnek el, azaz az európai elnevezésekkel összhangban a «nyugat» és a «közép» Európát. Az eurázsiaiak felfogása szerint a korábbi «Kelet-Európa» egyáltalán nem Európa, hanem Eurázsia része, ezért a korábbi «nyugati» és «közép» Európa (mint az Óvilág nyugati peremvidéke) térségének felel meg; Ott tehát ahol korábban az orosz terminológiában «Nyugat-Európáról» esett szó, kizárólag Európáról lehet és kell beszélni. Meg kell jegyeznünk, hogy ez az Európa fogalom régtől fogva honos az orosz felfogásban ... Ázsia, Eurázsia és Európa a mi meghatározásunkban egy «világrészt» alkot. Erre a világrészre az orosz terminológiában a véleményünk szerint az ökumené szó illenék. Ez a «világmindenség» jelentésű görög szó, latinul orbis terrarum eleddig nem volt használatos az orosz terminológiában. Most az orosz történelem «világát» jelölhetjük vele, azt a kontinensmasszívumot, amelyen kibontakozott és tovább alakul az orosz történelem, az Óvilágnak azt a fő kontinentális masszívumát, amely ugyanakkor bizonyos értelemben a «mongolövezet», az a terület, melynek kilentizedét annak idején a mongol hatalom... egyesítette a 13–15.században. Az újkori Oroszország a mongol hatalom kebelén született és lett annak örököse; és szintén ebben az értelemben az Óvilág fő kontinentális masszívuma az ő geográfiai «ökumenéje».”¹⁶ Ha viszont az orosz államiság eszmei forrását keressük, akkor helyénvalónak látszik bizánci örökségről beszélni. Ismeretes, hogy Bizánc geopolitikai övezetét képező területekhez az orosz állam már a XVIII. század végén közeledett (Krím-félsziget és a Kaukázus térsége). E területek azonban Oroszország számára a perifériát jelentették. Ez a

helyzet, ez az állapot akkor is fennmaradt, amikor ezek a térségek az orosz állam részei lettek. Oroszország-Eurázsia geopolitikai léte számára, hangsúlyozza Szavickij, Bizánc földrajzi szférája mindvégig peremterület maradt.

Oroszország «közép» volta Szavickij szerint identitásának alapját képezi: nem Európa része és nem is Ázsia folytatása. Oroszország önálló világ, önálló és sajátos lelki-történelmi és geopolitikai valóság, amelynek neve: Eurázsia. Eurázsia területét képezi a Kelet-Európai, a Nyugat-Európai és a Turkesztáni síkság, amelyeket keletről, dél-keletről és délről hegyek vesznek körül. „Az Óvilág középső világát tehát sztyepp- és sivatagi övezetként határozhatjuk meg, amely «hegykaréjával» (délen) és a tőle északra fekvő vidékekkel (erdős és tundraövezetekkel) együtt, megszakítás nélkül húzódik a Kárpátoktól Hinganig. Az eurázsiaiak ezt a területet nevezik Eurázsianak a szó pontos értelmében.”¹⁷ Ez a fogalom nem kontinens, hanem idea, amely tükröződik az orosz térségben és az orosz kultúrában. Történelmi paradigma, sajátos civilizáció. Szavickij írásában *expressis verbis* megjelenik az orosz geopolitikai elmélet birodalmi aspektusa. Ennek középpontjában a mackinderi Heartland, a ratzeli Raum, pontosabban a Carl schmitti Grossraum áll. Ezért nem meglepő Az eurázsiaiság földrajzi és geopolitikai alapjai című mű első mondatának az a kijelentése, mely szerint „Oroszországnak Kínánál sokkal több alapja van arra, hogy «középső birodalomnak» (kínaiul Csongkuonak) nevezzék...Oroszország számára Európa nem több,mint az Öreg Kontinensnek a határaitól nyugatra elhelyezkedő félszigete. Maga Oroszország ennek a kontinensnek a fő térségét, törzsét foglalja el... Oroszország-Eurázsia az Óvilág központja.”¹⁸ Oroszországot geopolitikai szempontból tehát Szavickij nem nemzetállamként, hanem sajátos civilizációként és birodalomként értelmezi. Ennek alapját az árja-szláv, a nomád türk és a pravoszláv hagyomány képezi.

Mindezek együtt alkotják és hozzák létre az általa említett, különleges „közép” formációt, amelynek etnikai magját a szláv és a türk elem összekapcsolódásából létrejött nagyorosz népcsoport testesíti meg, amely nem tekinthető csupán a keleti szlávok egyszerű leágazásának. Ez a gondolatmenet vezeti el Szavickijt a Turán és a turánizmus kérdéséhez. Szavickij átértékeli a mongol–tatár uralom korszakát és azt hangsúlyozza, hogy az hozzájárult ahhoz, hogy „Oroszország megszervezte geopolitikai önállóságát és megőrizte szellemi függetlenségét az agresszív római-germán világtól”¹⁹

Ez a felfogás sok orosz nacionalista gondolkodó számára elfogadhatatlan volt, mert ők végig a mongol–tatár igával kapcsolatos negatív álláspontot képviselték. Szavickij viszont úgy vélte, hogy a türk világhoz

való ilyenfajta viszonyulás teszi lehetővé Oroszország-Eurázsia Európától és annak sorsától való elválasztását és megalapozza az oroszok etnikai egyediségét.

„A tatár uralom nélkül nem lett volna Oroszország” – írja Szavickij „A sztyepp és a letelepedés” című cikkében. Ez a tézis az eurázsiaiság kulcsfontosságú fogalmává vált. Innen egyenes út vezet ahhoz a tisztán geopolitikai állításhoz, mely szerint: „Mondjuk ki nyíltan: a világtörténelmi térségben a nyugat-európai tengertudattal egyenrangúan, egyben ellentétesen is, egyedül a mongol kontinensstudat áll szemben; az orosz „felfedezőkből”, az orosz hódítások és birtoklások lendületében pedig ugyanaz a szellem, ugyanaz a kontinensstudat munkált.”²⁰

Az eurázsianisták Oroszországot Ázsia egyesítőjének, a nagy kánok – Dzsingisz kán, Timur Lenk – örökösének fogják fel. Álláspontjuk szerint Oroszország-Euráziában összekapcsolódik a történelmi „letelepedettség” a „sztyeppi” őserővel és ösztönökkel. Az eurázsianisták Grigorij Vernadszkij történész munkássága nyomán az orosz táj- és birodalomépítés alapvető jellegzetességét az erdő és a sztyepp kettősségében és egységében látják. Oroszország-Eurázsia geopolitikai szempontból Szavickijnél is e két realitás, az európai erdő és az ázsiai sztyepp szintéziseként jelenik meg. Ez azonban nem egyszerűen a két geopolitikai rendszer egymásra helyezését jelenti, hanem valami teljesen újat, eredetit, saját mértékkel és módszertani értékkel rendelkező minőséget.

Szavickij elméletében fontos szerephez jut a fejlődési hely, avagy fejlődési tér (mesztorazvityije) fogalma is. Felfogása szerint a fejlődési hely az élőlények külső földrajzi feltételekkel szoros kapcsolatban lévő, egymáshoz való kölcsönös alkalmazkodását jelenti, s ez a környezet sajátos harmóniáját és állandóságát teremti meg.

A fejlődési hely a Friedrich Ratzel által megfogalmazott Raum terminus analógiájának tekinthető. Ebben a fogalomban tükröződik a német és a kij elleni geopolitikai felfogás szociáldarwinizmusa, organikus szemléletmódja, amely szemben áll az angolszász geopolitika pragmatizmusával.

Oroszország és Eurázsia földrajzi áttekintése című művében Szavickij a következőképpen fogalmaz: „A társadalmi-politikai környezetnek és területének számunkra egységes egésze, földrajzi individuummá, vagy tájjá (landsaft) kell egybeolvadnia.”²¹ Szavickij szerint ez a fejlődési hely lényege, amelyben az objektív és a szubjektív elválaszthatatlan egységbe, teljességbe olvad össze. Az orosz tudós által vázolt szintézis szellemi rokonságot és hasonlóságot mutat a francia Vidal de la Blache koncepciójával, amelyről részletesebben magyar nyelven a Geopolitika című könyvben olvashatunk.²² Mindenesetre Oroszország-Eurázsia mint

fejlődési hely, mint egységes egész, mint földrajzi individuum egyszerre geográfiai, etnikai, gazdasági entitás és történelmi táj.

Az eurázsianisták ezen felfogása, azaz a fejlődési helyre és a földrajzi individuumra történő hivatkozása, lehetővé tette, hogy elkerüljék a túl konkrét megoldások és receptek ajánlását a nemzeti, faji, vallási, kulturális, nyelvi, ideológiai és politikai problémákra. A „történelem földrajzi tengelyének” lakói által intuitíve érzékelt geopolitikai egység így új narratívához jutott, ami nem süllyedt a nyugati racionalizmus inadekvát és széttöredezett analitikus koncepcióinak szintjére. Ebben mutatkozott meg az orosz intellektuális hagyomány folytonossága, amely mindig is vonzódott a teljesség, az összeszedettség, az egység megteremtésére.

Az eurázsianisták által felvázolt világ nem kedvezett a különböző típusú szeparatizmusoknak és elkülönüléseknek. Eurázsia térségében a történelem folyamán nem véletlenül születtek és követték egymást nagy politikai-birodalmi egyesítő és egységesítő kísérletek. Szavickij meg volt győződve arról, hogy a modern korban az Oroszország vezette hegemon törekvéseknek új formák között kell megvalósulniuk. Ennek elsősorban és mindenekelőtt kulturális és civilizációs alapon álló együttműködés jellegét kell öltenie.

A vázolt történelmi tények, koncepció és bizonyítékok alapján Szavickij fontos geopolitikai következtetésre jutott. Ez pedig a következő: „A megkerülhetetlen tények ereje által az orosz világ hivatott arra, hogy az óvilág határain belül az egységesítő szerepet betöltse. Amilyen mértékben Oroszország-Eurázsia teljesíti történelmi hivatását, olyan mértékben válik lehetségessé a Régi Földrész (Óvilág) különféle kultúráinak átalakítása szerves egészé, megszüntetve a különbséget Kelet és Nyugat között.”²³

Szavickij jelentős mértékben hozzájárult a geopolitikai szempontból egymással szemben álló, egymással vetélkedő tengeri és a szárazföldi civilizáció elemzéséhez is. A maritim hatalomgyakorlás és berendezkedés hagyományosan szigeti vagy tengerparti létezéssel, tengerjárással és demokratikus rendszerekkel kapcsolódott össze. A kontinentális civilizációra ezzel szemben, távol a meleg, be nem fagyó tengerektől, a tekintélyelvű rendszerek a jellemzőek. A két zóna, a tengeri és a kontinentális hatalom által uralt térségek között a parti területek, Spykman kifejezésével élve Rimland található. A két geopolitikai uralmi zóna között ennek a gazdasági, politikai, katonai és civilizációs ellenőrzéséért zajlik a küzdelem.

Szavickij a kereskedelem, a gazdasági kapcsolatok és a világpiac összefüggés rendszerében is vizsgálta a szárazföldi és a tengeri hatalom egymáshoz való viszonyát, e téren fennálló előnyeiket, hátrányaikat.

A kontinentális országok esetében, amelyek kénytelenek magas szállítási költséggel számolni a világpiacon kereskedelem során, elengedhetetlennek tartja, hogy az árukat a legközelebbi piacokra küldjék. Ezt Szavickij a vonzás törvényszerűségének nevezte. A kontinensen belüli vonzások véleménye szerint szükségszerűen életbe lépnek azokban az esetekben, amikor számvetést készítenek a kontinensen belül a termelők és a fogyasztók az egymás között megvalósuló árucseréről.

Ezen logika szerint teljes bizonyossággal lehet állítani, hogy a kontinensen belüli vonzódásoknak két esetben van különleges jelentőségük:

1. Ha az egymással érintkező kontinentális területek a legnagyobb térbeli kiterjedéssel rendelkeznek, és
2. ha ezek a térségek gazdasági és kulturális természetük szerint igen sokfélék.

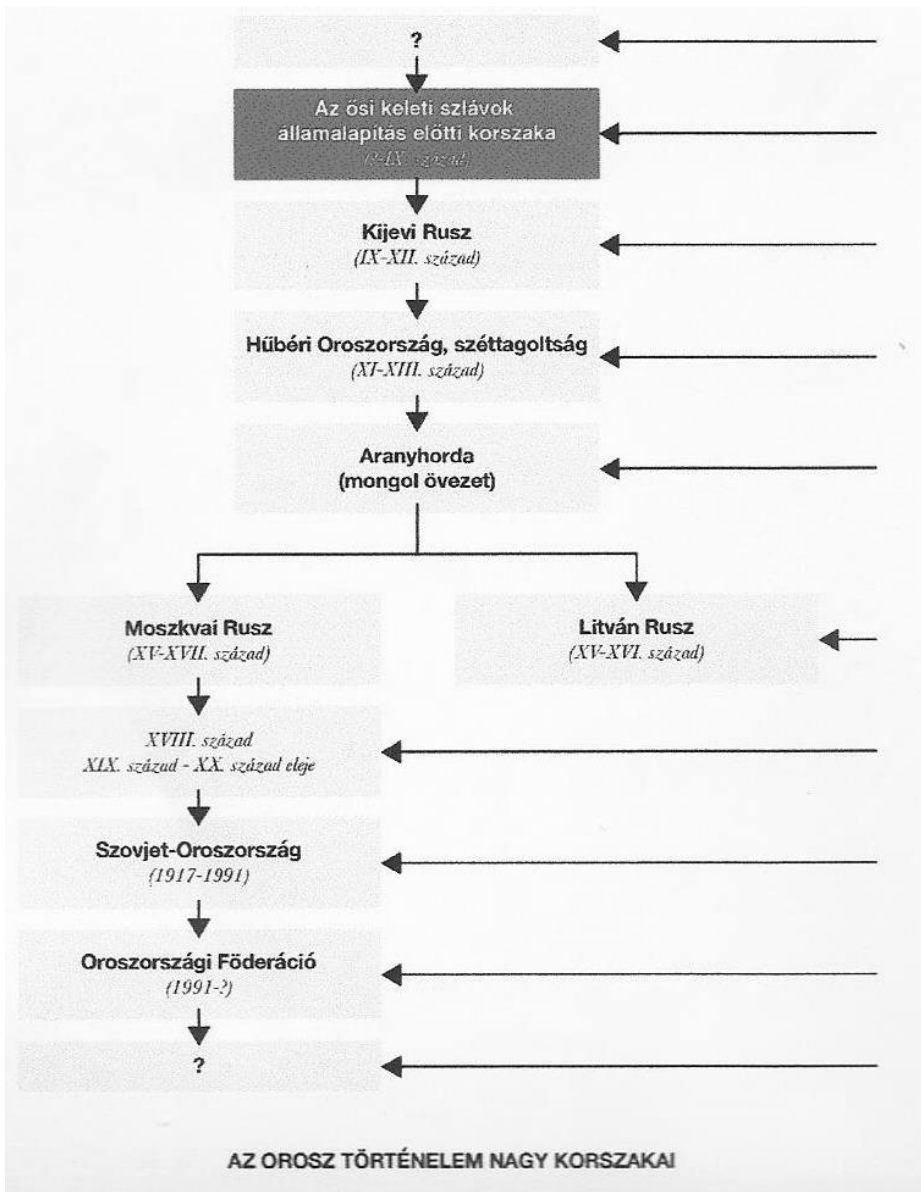
A tényezők első csoportja a térbeli zónák szélesítéséhez kapcsolódik. Ennek határai között működik a kontinensen belüli vonzás. A második pontban jelzett esetben viszont megsokszorozódik a gazdasági és kulturális javak száma. Ezért Oroszország stratégiai partnerei: Kína, Mongólia és Irán.

Szavickij megjegyzi továbbá, hogy a kontinensen belüli térségnek megvan az a sajátossága, hogy specifikus, kontinensen belül megvalósuló cserébe viszi bele a nemcsak az óceántól távoli területeket, hanem azokat a tengerparti térségeket is, amelyek közte és a tenger között helyezkednek el. Ezek a partvidéki területek a kontinensen belüli termékek világpiachoz vezető útvonalán találhatóak. Közelebb vannak a kontinensen belüli országokhoz, mint a világpiacon. Ezért az árucseré forgalomban kihasználhatják kedvező földrajzi pozícióikat.²⁴

Szavickij tehát a „Kontinens-Óceán” című munkájában fontos gazdasági törvényszerűségekre hívja fel a figyelmet a Rimland és a kontinentális geopolitikai határövezetek gazdasági kapcsolatainak szempontjából. Azt vizsgálja, hogy Oroszország-Eurázsia milyen módon használhatja ki, milyen módon hasznosíthatja a kontinentális szomszédság és vonzás elvét a saját geopolitikai-gazdasági stratégiájában, megteremtve bizonyos „önellátás” lehetőségét. Szavickij ilyen értelemben beszél a kontinentális óceánról. Kontinensről, amely az óceánhoz hasonlóan képes hatalmas térségeket egyesíteni. Nem tagadva azonban azt a tényt, hogy Oroszország számára új tengeri kijáratokra van szükség a világpiacon kapcsolatok kiszélesítése céljából. Ennek ellenére mégis a „tengeri” elv másodlagos jellegét hangsúlyozza az orosz politika és geopolitika szempontjából. Véleménye szerint Oroszországnak nem a meleg tengeri kijárat keresése és biztosítása irányába kell orientálnia, hanem a rájuk

jellemző kontinens-szárazföld felé. a neoeuázsianizmus képviselői ezzel nem értenek egyet. Oroszország számára a meleg tengerhez való kijutást, a Rimland fojtogató Anaconda gyűrűjének öleléséből történő kiszabadulást kulcsfontosságú stratégiai tényezőnek tekintik.

1. ábra: Az orosz történelem nagy korszakai
Figure 1.: The great periods of the Russian history

Forrás: Alekszander Dugin (2014):
Geopolityika Rossziji. Akagyemicsevszkij Projekt. 130. old.

Szavickij írásában hangsúlyozza a pragmatikus-piaci nézőponttal szemben az ideokratikus, nem materialista és nem haszonelvű motivációkon alapuló megközelítést, ami egyesíti a nem demokratikus és nem liberális irányzatok valamennyi formáját. Az ideokrácia teljes mértékben szemben áll a Mahan, Mackinder és Spykman által képviselt pragmatikus-piaci doktrínákkal. Így az orosz eurázsianisták az ideológiai terminusokat elvitték értelmezésük legvégső formájáig, ami a Tenger és a Szárazföld történelmi szembenállását hangsúlyozza. A Tenger a liberális demokrácia, a „kereskedelmi rendszer”, Saul Bernard Cohen 2009-ben megjelent „Geopolitika: A nemzetközi viszonyok geográfiája” című műve szerint a „kereskedelem-függő tengeri uralom, tengeri birodalom” geopolitikai-geostratégiai övezete. A Szárazföld ezzel szemben Szavickij olvasatában az ideokrácia minden formáját magában foglaló hierarchikus kormányzást, a vallásos eszme és hősiesség dominanciáját, Carl Schmitt terminológiáját kölcsönvéve a „Föld nomoszát” testesíti meg. A kontinentális értelemben használt Grossraum éppen ezért alapjaiban különbözik az angolszász Grossraum értelmezési tartományától.

Az eurázsianisták, a szlavofilek és az orosz geopolitikai gondolkodás nyugatos irányzata hazája társadalomfejlődését történelmi keretek között vizsgálta. Ennek közös, paradigmaticus elemeit és az orosz társadalom erőt sugárzó hallgatásából, csendjéből, mélységéből (molcsanyije) fakadó korszakaszait foglalta egységes keretbe Alekszander Dugin: Oroszország geopolitikája című műve 130. oldalán.

Az egyes történelmi periódusok részletes elemzését említett könyve második részében a 165. oldaltól a 453. oldalig terjedő, térképekkel bőségesen illusztrált kilenc fejezetében olvashatjuk.²⁵

3. Alekszandr Dugin és a neoeurázsianista birodalomépítő geopolitika²⁶

Az eurázsianista irányzat geopolitikai gondolati rendszerét az 1990-es évek második felében megjelent neoeurázsiai iskola és annak legjelesebb és legismertebb képviselője, Alekszandr Dugin fejlesztette tovább.

Az irányzat megjelenésének és megújításának történeti-társadalmi alapját a nemzetközi viszonyok rendszerében és az eurázsiai magtérsgében végbement változások, mindenekelőtt a Szovjetunió és a bipoláris világ megszűnése, az Orosz Föderáció, majd a Független Államok Közösségének és az ahhoz kapcsolódó különböző típusú integrációk és integrációs szövetségek létrejötte adták.²⁷

Az Orosz Föderáció vezetése felhasználta és expanziós törekvései szolgálatába állította az 1990-es években színre lépett orosz geopolitika tudományát.

A továbbiakban a „moszkvai geopolitikai iskola” nemzetközileg legismertebb képviselőjének, az irányzat teoretikusának, a sok tekintetben ellentmondásos személyiségű Alexander Duginnak Oroszország történelmi hivatásával, birodalmi törekvéseivel kapcsolatos nézeteit és megnyilvánulásait elemezzük legfontosabb művei – a Geopolitika alapjai, a Geopolitika és nemzetközi viszonyok, a Geopolitika, az Oroszország geopolitikája és más írásai alapján.

Alexander Dugin egyik legfontosabb műve A geopolitika alapjai (Osнови геополитики) című könyv, amely 1997-ben, 2000-ben, újabb kiadása 2002-ben jelent meg. A monográfia a bevezető fejezetet követő hét fő részből és egy glosszáriumból áll. Elemzésünk a 2000-es kiadás alapján készült, de figyelembe vettük a 2014-ben megjelent és már többször idézett Oroszország geopolitikája (Геополитика России) című könyvet is.²⁸ A 2000-ben publikált műből magyar nyelven részletek olvashatók az Oroszország és Európa című 2004-ben megjelent kötetben.²⁹

Dugin az Oroszország geopolitikája, és 2015-ben az Egyesült Királyságban megjelent, A világsziget utolsó háborúja. A jelenkori Oroszország geopolitikája³⁰ című könyveiben elsősorban történelmi szempontú elemzésekkel tovább bővítette és elmélyítette az elemzésünk alapjául szolgáló monográfiában kifejtett nézetrendszerét.

Dugin A geopolitika alapjai 2000-ben megjelent műve bevezetőjében a geopolitika meghatározásával, a szárazföldi és a tengeri hatalom, a civilizációk, a Magterület és a Rimland kérdéskörével foglalkozik. Az első részben a geopolitika alapító atyáinak, a másodikban a jelenkori geopolitikai elméletek és iskolák képviselőinek munkásságát tekinti át. A harmadik, negyedik és ötödik részt Oroszországgal kapcsolatos geopolitikai problémák vizsgálatának szenteli. A hatodik rész tárgyát az eurázsiai viszonyok értelmezése képezi. Elemzéseinkben ezeknek a fejezeteknek a megállapításaira koncentrálunk. A hetedik részben a szerző a geopolitikai gondolkodás klasszikusainak munkáiból közöl részleteket.

Ami Oroszország helyzetét és a nemzetközi viszonyok alakulását illeti, Dugin könyve második része második fejezetében a mai atlantizmusról írva leszögezi: „A Varsói Szerződés és a Szovjetunió felbomlása annak az atlanti stratégiai irányvonalnak a diadala, amely végigkísérte az egész huszadik századot. A Nyugat győz a Kelettel vívott hidegháborúban. A tengeri hatalom (Sea Power) győzelmet ül a magterület (Heartland) felett.”³¹ A hatalmas területi kiterjedésű eurázsiai szárazföldi birodalmat az Egyesült Államok vezette tengeri hatalom és szövetségesei a Spykmani Rimland (peremövezet) megszervezésével és csatasorba állításával, Anaconda-gyűrűjének szorításával fojtogatta. Ebből a Szovjetunió nem tudott kitörni. A Kelet-Közép-Európából való kivonulás terü-

leti engedményére sem volt hajlandó, így nem bírván a ránehezedő nyomást, összeomlott. Ez a bipoláris világ végét, az egypólusú nemzetközi rendszer kezdetét jelentette. Ebben a képben az Oroszország által megtestesített eurázsiaságnak nincs helye. Ezért az nem békélhet meg a dolgok állásával. Keresnie kell a folyamatok visszafordíthatóságának lehetőségét. Meg kell teremtenie egy új kétpólusosság kialakításának feltételrendszerét. Azonban az „eurázsiai kontinentális blokk nem lehet a Varsói Szerződés pusztá feltámasztása... Az új kontinentális szövetségnek vagy egész Európát magába kell foglalnia az Atlanti-óceánig, valamint Eurázsia déli partvidékének néhány fontos szektorát – Indiát, Iránt, Indokínát stb., vagy biztosítani kell ezeknek a térségeknek a baráti semlegességét, azaz ki kell vonni őket az atlantizmus kontrollja alól.”³² – fogalmaz Dugin. Ez egyben azt is jelenti, hogy újra meg kell határozni Oroszország viszonyát a négy szomszédos civilizációhoz. Nyugaton a latin-germánhoz, Keleten az iszlámhoz, a hinduhoz és a kínaihoz. A szilárd vonatkoztatási pont kialakításához azonban szükség van Oroszország szellemi önmeghatározására, és önmagára találására is. „Először is Oroszország lényege, szellemi önmeghatározása identitása kultúrtörténetileg kétségtelenül a sem Kelet, sem Nyugat, vagy sem Európa, sem Ázsia, hanem Eurázsia formulával határozható meg.... Ezen a síkon Oroszország alapvető érdeke egyediségének bármi áron való megőrzése, eredetiségének megóvása a nyugat kultúrájának és a Kelet tradícióinak kihívásával szemben.”³³ Geostratégiaiailag ez a peremterületek szövetségessé tételét, a partvidéki zónákba történő benyomulást, a Rimland legnagyobb része semlegességének biztosítását, az orosz birodalomépítés folyamatának felerősítését, és ennek szerves részeként a meleg tengerekhez való kijutást, a Sea Power és a Heartland Eurázsiai szövetségi rendszerben történő egyesítését jelenti.

Az új szövetségi rendszernek egyesítenie kell az atlantizmust megtestesítő, amerikai vezetésű Gazdag Nyugat elleni küzdelemben Oroszország-Euráziát és a Szegény Dél-Harmadik világot.

Más megközelítésben az Amerikával a középpontjában álló három nagy térség, Észak- és Dél-Amerika, Európa és Ázsia Oroszország-Eurázsia ellen irányuló stratégiai szövetségének Amerika-ellenes rendszerré kell alakulnia. (3. és 4. térkép)

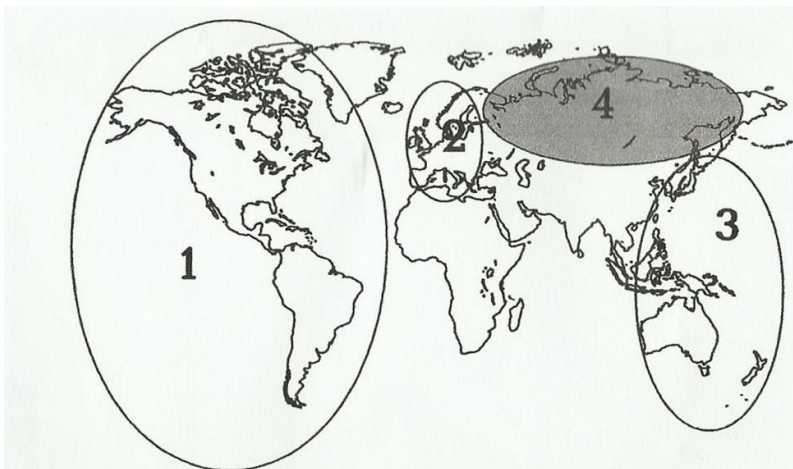
2. térkép: A Nyugat világuralma elleni szövetség
Map 2.: Alliance against striving for world-domination hegemony of the West

A Nyugat planetáris dominanciája elleni geopolitikai forradalom a szegény Dél és Oroszország-Eurázsia szövetségén alapszik.

Forrás: Alekszandr Dugin (2000): Osznovi geopolityiki. Arktogeia, Moszkva. 217.o.

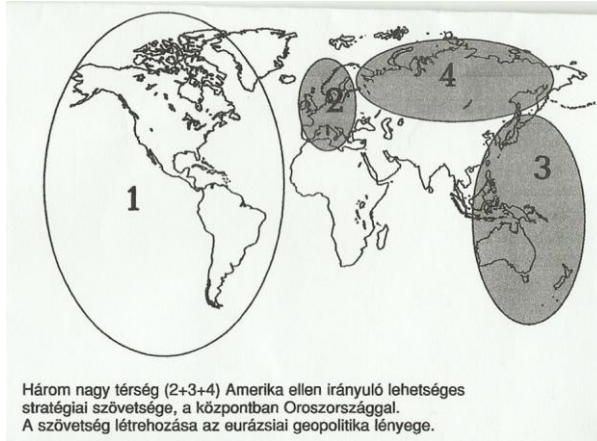
3. térkép: Három Oroszország-Eurázsia-ellenes térség
Map 3.: Three areas against Russia-Eurasia

Három nagy térség (1+2+3) jelenlegi, Oroszország-Eurázsia ellen irányuló stratégiai szövetsége, Amerikával a középpontban. A szövetség megerősítése és kiszélesítése a mondialista geopolitika lényege.

Forrás: Alekszandr Dugin (2000): Osznovi geopolityiki. Arktogeia. Moszkva. 235. old.

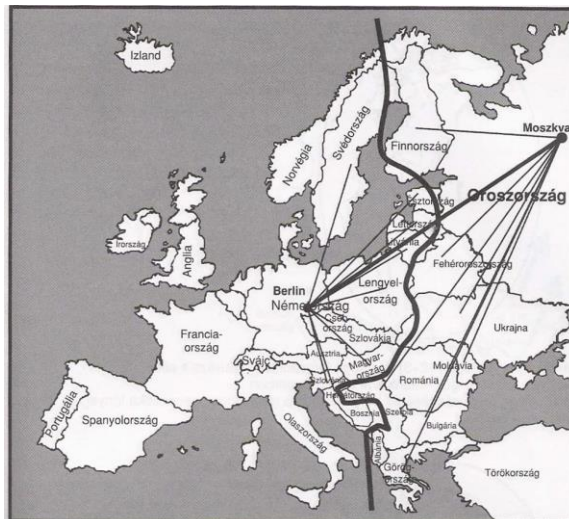
4. térkép: Három Amerika-ellenes térség szövetsége
Map 4.: Alliance of three areas against America

Forrás: Alekszandr Dugin (2000): Osznvi geopolityiki. Arktogeia. Moszkva. 236. old.

Ennek a célnak és stratégiának a megvalósítása érdekében Az Eurázsia tengelyét alkotó pravoszláv civilizáció országainak az Európa tengelyét képező Közép-Európa államaival és az antikontinentális erők valószínűsíthető szövetségeseinek tekinthető európai Nyugat országaival újra kell osztaniuk egymás között a befolyási övezeteket a mackinderi értelemben vett Kelet-Európában³⁴ Németország és Oroszország között.

5. térkép: A befolyási övezetek újraosztása Kelet-Európában
Map 5.: Re-distribution of the spheres of influence in Eastern Europe

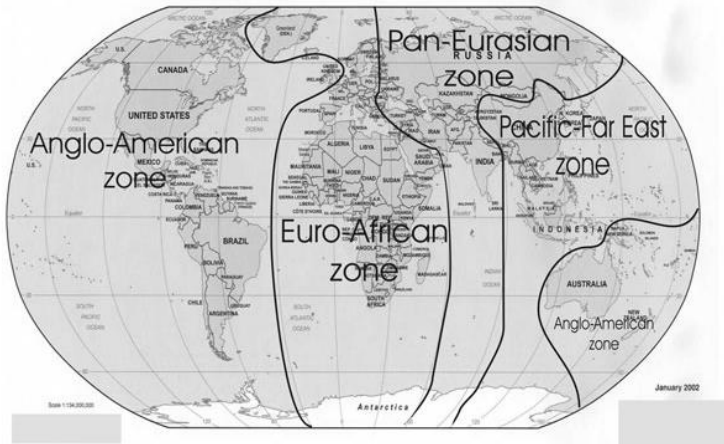

A befolyási övezetek geopolitikai újrafelosztása Kelet-Európában Oroszország és Németország között

Forrás: Alekszandr Dugin (2000): Osznvi geopolityiki. Arktogeia. Moszkva. 227. old.

A folyamat sikere esetén Dugin egy Karl Ernst Haushofer pánrégió felfogásával rokonságot mutató négypólusú multipoláris világ modelljét vázolja fel.

6. térkép: Négypólusú multipoláris világ
Map 6.: Multipolar world. Four zones- four poles

Map of multipolar world. Four zones - four poles

Forrás: <https://www.google.hu/search?q=map+of+Multipolar+World.Four+zones-four+poles&sa>

Ennek a többpólusú nemzetközi rendszernek a Moszkva–Berlin, Moszkva–Teherán, Moszkva–Tokió és – a Sanghaji Együttműködési Szervezetet is figyelembe véve – Moszkva–Peking szövetségi tengely mentén kell megvalósulnia.

7. térkép: A többpólusú világ tengelyei
Map 7.: Axes of the multipolar world

Forrás: Alekszandr Dugin (2000): Osznovi geopolityiki. Arktogeia. Moszkva. 225. old.

Oroszországnak Dugin felfogása szerint nincs választása. „Az Orosz Föderációnak nincs államtörténete, határai esetlegesek, kulturális irányjelzői zavarosak, politikai rendszere ingatag és képlékeny, etnikai térképe vegyes, gazdasági struktúrája széttöredezett és részben szétesett. Az adott konglomerátum csak a globálisabb geopolitikai alakulat bomlásának a terméke, a teljes képből kiszakított részlet.

Ha az Orosz Föderáció nem az orosz állam, akkor a FÁK sem az.”³⁵ Dugin álláspontja szerint Oroszország nem eshet a regionális hatalom csapdájába. Az a státusz az orosz nemzet számára egyenlő az öngyilkossággal. „Oroszország elképzelhetetlen birodalom nélkül.”³⁶ – hangsúlyozza. Ebben a keretben kell tehát értelmeznünk a 2014 tavasza óta ki-robban ukrán konfliktust is. Az ország létének Dugin szerint nincs perspektívája, specifikus sajátosságok sem támasztják alá szuverenitását és létezésének fontosságát.

Oroszország és az Orosz Föderáció nagyhatalmi-birodalmi státusza tehát a többpólusú világ kialakulásához vezető Eurázsiai Unió (EaU), Jevrazijszkij Szozjuz (JESZ) létrehozásától függ.

„Minden egyes történelmi kornak megvan a maga politikai, ideológiai, gazdasági és kulturális koordináta rendszere – írja Az Eurázsiai nézőpont című tanulmányában.³⁷ – „Például a XIX. század Oroszországban a „szlavofilok” „zapadnyikok” ellen vívott küzdelme jegyében telt el. A XX. században a „vörösek” és a „fehérek” közötti szembenállásnak lehettünk tanúi. A XXI. században pedig az atlantisták (az egypólusú globalizmus hívei) és az eurázsianisták közötti ellentétek dominálnak. Az atlantista világrend és globalizáció állításaival szemben fellépnek a többpólusú világ hívei – ők az eurázsianisták.”³⁸

A nemzetközi rendszer két szembenálló alternatívája, erőközpontja két egymástól eltérő felfogást, intézményi megoldást, intézményrendszert, berendezkedést és jövőképet képvisel, állítja Dugin.

„Az eurázsiai felfogás képviselői következetesen a többpólusosság elvét vallják, s fellépnek az atlantistákhoz kapcsolódó egypólusú globalizáció ellen. Ezen új világ pólusainak minőségében nem a hagyományos értelemben vett államok, hanem új, integrált civilizációs formák („nagy térségek”) jelennek meg, amelyek geoökonómiai övezetökké (geoökonómiai zónák) egyesülnek.”³⁹ A 6. térkép által megjelenített nagyrégiók, szuperhatalmak által uralt befolyási övezetek megszervezése és nemzetközi legitimitációja esetén a világban kevésbé valószínűek a globális konfliktusok, a véres háborúk és az emberiség létét fenyegető összeütközések.

Oroszország és eurázsiai kontinentális övezetbeli partnerei harmonikus kapcsolatra törekednek szomszédjaikkal és szemben állnak az atlan-

tisták globális terveivel, amelyek célja a Nyugat oligarchikus struktúrájának ellenőrzése alatt egy egypólusú sztereotipizált világ megszervezése.

A befolyási övezetek vázolt nagytérségi összefüggés rendszerében ugyanakkor Dugin a kis- és közepes nagyságú államok nemzeti szintű szerveződéseinek, a nemzeti és a nemzeti kisebbséggel kapcsolatos kérdéseknek nem tulajdonít jelentőséget. Azok problémái feloldódnak és megoldódnak az új geopolitikai rend Németország és Oroszország által ellenőrzött és birodalmi kereteiben.⁴⁰

Az atlantizmus és az USA vezérelt globalizmus elleni küzdelemben Dugin (és az orosz vezetés) szerint központi szerepet játszik az Eurázsia Gazdasági Unió létrehozása. Milyenek kell lennie ennek a szerveződésnek, arra a választ a Dugin által szerkesztett kötetben Jurij Szolozobov tanulmányából tudhatjuk meg. ”Az Eurázsiai Unió: elmélettől a gyakorlatig” címet viselő elemzés részletesen bemutatja a szervezet keletkezés-történet főbb állomásait és jellegzetességeit.

Az Eurázsiai Unió (Jevrazijszkij Szozjuz) létrehozására a kazah elnök, Nurszultán Nazarbajev tett javaslatot 1994-ben. Ebben a FÁK országai számára elengedhetetlen szükségszerűségnek nevezte egy az Európai Unióhoz hasonló szövetségi rendszer megteremtését. Véleménye szerint azonban ennek az integrációnak különböznie is kell az EU-tól annyiban, hogy annak létrehozása nem sértheti a résztvevő államok jogegyenlőségét. Az együttműködésnek a politikai szuverenitás feladása nélkül kell megvalósulnia. Elsősorban a gazdasági együttműködés elmélyítését kell szolgálnia, de szavatolnia kell a résztvevő államok kollektív biztonságát is.

A FÁK létrejöttétől azonban hosszú és nehéz út vezetett a 2015. január elsején megalakult Eurázsiai Gazdasági Unióig. Az integráció fejlődésére Putyin 2000-es hatalomra kerülése adta a döntő lökést.

2000. október 10-én Aszتانába létrejött az Eurázsiai Gazdasági Közösség, a JEVRAZESZ (Jevroaziatszkoje Ekonomiceszkoje Szooobszesztvo). A gazdasági integrációban öt ország vesz részt. Oroszország mellett Belorusszia, Kazahsztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán tagja a szervezetnek. Érdemi előrelépést jelentett a szervezet életében a gazdaság- és a pénzpolitika területén követendő célok megfogalmazása, az 1990-es években létrehozott Vámunió megerősödése, valamint a Független Államok Közössége keretei között megvalósuló energetikai, infrastrukturális és gazdasági együttműködés. A szervezet a volt Szovjetunió gazdasági potenciáljának 85%-át képviseli. A szervezet jövőjével kapcsolatban Nurszultán Nazarbajev kazah elnök 2011. november 18-án adott interjújában kijelentette, hogy az a hasonló típusú integrációkra jellemző klasszikus utat járja végig. Az első lépést a közös kereskedelmi

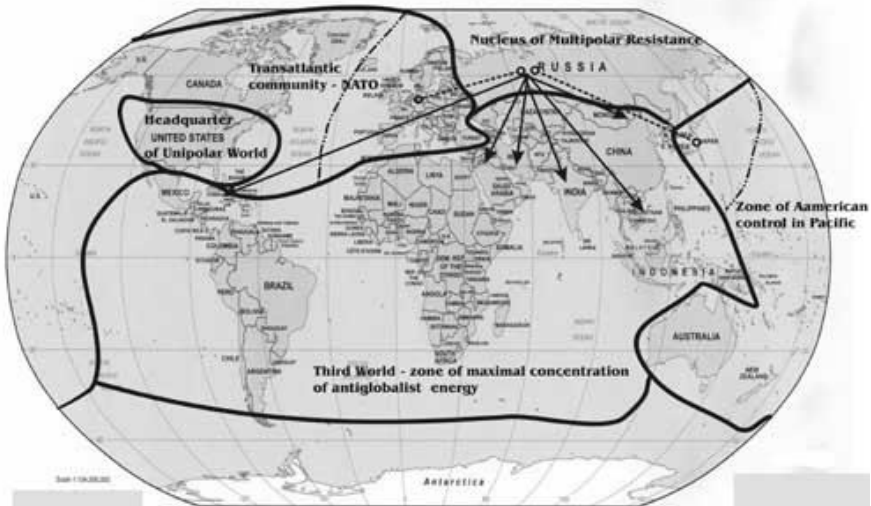
övezet létrehozása jelenti. A másodikat a vámszövetség, a harmadikat az egységes gazdasági térség, a negyediket a gazdasági unió, az ötödiket a közös valuta bevezetése követi.⁴¹

Az Eurázsia Gazdasági Unió 2015-ös hivatalos megalakulása ennek a modellnek az negyedik fázisát képviseli.

Összességében azt mondhatjuk, hogy Nazarbajev egy sajátos, sui generis jellegű birodalmi föderáció megteremtésének a híve, amely számos hasonlóságot mutat az 1991 december 25-e előtti struktúrákkal. Ezért különösen fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy „Nincs szó a Szovjetunió semmiféle restaurációjáról vagy reinkarnációjáról. Az nem lehetséges. ...nem egy SZSZSR2⁴² létrehozásáról van szó... amire szükség van az egy jövőre irányuló pragmatikus megközelítés.”⁴³

Vlagyimir Putyin orosz elnök az Eurázsiai Gazdasági Unió kapcsán az ázsiai, a Csendes-óceáni, az európai és a latin-amerikai térség összekapcsolását emeli ki. Ez az EaEu, az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködési szervezet, az APEC, dél-amerikai államok szabadkereskedelmi integrációs szervezete, a Mercosur és az Európai Unió között megvalósuló, az USA által vezetett atlanti világgal szemben kialakítandó kooperációt jelenti.

8. térkép: Oroszország-Eurázsia együttműködési rendszere
Map 8. Russian-Eurasian reaction against unipolar globalization

Map of Russian-Eurasian reaction against unipolar globalization.
Counterstrategy.

- Most important lines of fracture of pro-atlantist-globalist space
- Rays of close strategical partnership with countries of Third world
- Crucial axes of alliances of eurasian geopolitics with "emerging empires" - Great Europe and free Japan

Forrás: Alexander Dugin (2013): Multipolarism as an Open Project.
Journal of Eurasian Affairs. Volume 1. 10. old.

Oroszország és a posztszovjet térség – szögezi le Szolozobov – a globalizáció viszonyai között két út között választhat.” Az első – Kínához vagy az EU-hoz történő félperifériális jellegű integráció... A második – saját erőforrások alapján Eurázsia közepén létrehozni az Eurázsiai Uniót.”⁴⁴

Az orosz birodalmi gondolat harcosa és teoretikusa, Alekszandr Dugin úgy véli, hogy „Előbb vagy utóbb a nagy beteljesülések és drámai csaták után üt Eurázsia órája.”⁴⁵

Ahhoz azonban, hogy az orosz geopolitikai gondolkodás sajátosságait megértsük, állítja Dugin, tudomásul kell vennünk, hogy „az orosz geopolitika nem egyszerűen az egyetemes geopolitikai törvényszerűségek jól definiált konkrét körülményekre történő alkalmazását jelenti. A probléma abban áll, hogy az orosz geopolitikát csak az orosz társadalom jellegzetességeinek mély megértése, a jelennek és a múltnak az együttes tanulmányozása alapján lehet vizsgálni... A problémát nem egyszerűen az orosz területek (jelenkori és történeti) földrajzi struktúrája jelenti; ez fontos, de nem elégséges. Tisztáznunk kell azt is, hogy az orosz társadalom hogyan érti és értelmezi e területek szerkezetének alakulását a különböző időszakokban; mit jelent a „saját” és mit a „más” fogalma, hogyan fogja fel a határok, a kultúra, a civilizáció és identitás, valamint a szomszédos területek változása következtében a viszonyt az etnosz és a nép között... További nyitott kérdésként merül fel az orosz társadalom kormányzati formák típusaival kapcsolatos attitűdje ... nekünk kell az orosz történelem új társadalmpolitikai modelljét kiépíteni.”⁴⁶ Dugin szerint meg kell találni az egyes történelmi szakaszokra jellemző sajátosságokat és fel kell tárni az orosz kultúra jellegzetességeit. Eközben azt is hangsúlyozza, hogy a geopolitikai rendszerrel kapcsolatos pozíció függ a megfigyelő, vagy elemző értelmezésétől. Ez csak akkor lehet eredményes, ha a szubjektív és objektív tényezők egységes szerkezetbe rendeződnek. Véleménye szerint „... az orosz geopolitika a Heartland geopolitikája; szárazföldi bázison alapuló geopolitika, a szárazföld geopolitikája.”⁴⁷ A tizenötödik század óta a Oroszország a „szárazföldi civilizáció”, a kontinentális Róma pólusát testesíti meg. Erre a civilizációra a konzervativizmus, a holisztikus szemléletmód, az antropológiai közösség (a nép fontosabb, mint az egyén), az áldozatvállalás, az idealisztikus irányultság, a hűség, az askétizmus, a becsületesség és a lojalitás a jellemző. A kétpólusú, hidegháborús világban „Geopolitikailag ... egyensúly állt fenn a globális jellegű thalasszokratikus kapitalista Nyugat és messze az SZSZSZR határain túlterjeszkedő tellurokratikus kommunista Kelet között.”⁴⁸ A többpólusú, és interdependens nemzetközi viszonyrendszer keretei között ezen állapot ismételt megteremtésének szolgáltatót vállalta az orosz geopolitika.

4. Összegzés

Az orosz geopolitika a nyugati geopolitikai iskolákhoz hasonlóan a természeti környezet, mindenekelőtt a földrajzi tényezők társadalom életében betöltött szerepének szaktudományos vizsgálata és értelmezése során született meg. Jellegzetességeit és alapvető tematikáit meghatározta a történelmi létfeltételek alakulása, az azokhoz szorosan kapcsolódó civilizációs aspektusok, a szomszédos államokhoz, birodalmakhoz és hódítókhoz fűződő viszony, az állandó identitás keresés, valamint az állam- és birodalomépítő Rusz helyzetéből és hatalmi törekvéseiből eredeztethető történelmi folyamat alakulása.

Az orosz geopolitikai gondolkodás fejlődésében is nagy szerephez jutott a térbeliség, nagy hangsúlyt kapott a térnek az orosz történelemben betöltött szerepe. Jellegzetességei közé tartozik az Európához való viszony, a birodalomépítés és a saját út keresése. Az e kérdésekre adott válaszok alapján megkülönböztethetjük a nyugatos (zapadnyik), a szlavofil, az eurázsianista és a neoeurázsianista irányzatokat.

Történelmi tény ugyanakkor, hogy 1991. december 25-én megszűnt a Szovjetunió. A hajdani többnemzetiségű birodalom helyén független államok születtek. Átmenetileg egy magányos szuperhatalom maradt a nemzetközi küzdőtéren: az Amerikai Egyesült Államok. A huszonkét millió négyzetkilométer területű Szovjetunió jogutódja a 145 millió lakost számláló, 17 millió négyzetkilométer kiterjedésű Oroszországi Föderáció lett. Moszkva – BRICS országok tagjaként – hatalmát újjászerveve, politikai szuverenitását a Szovjetunió által elvesztett területek egy részére kiterjesztve birodalmi politizálásba kezdett. Az orosz kormányzat az Eurázsianizmus, és a nemzetközi rendszer multipolárisá alakítása stratégiájának irányvonalát képviselte és érvényesítette külpolitikájában. Az Eurázsiai Gazdasági Unió meghirdetésével és létrehozásával, a Sanghaji Együtműködési Szervezet megteremtésével, az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együtműködéshez történő csatlakozással és más nemzetközi integrációkkal való kapcsolatok kiépítésével a nemzetközi viszonyok rendszerének struktúráképző nagyhatalma lett.

Az orosz vezetés felhasználta és expanziós törekvései szolgálatába állította a jelentős történelmi múltra visszatekintő orosz geopolitika tudományát. Különösen jól hasznosítja az 1990-es évtizedben színre lépett, Alekszandr Dugin nevével fémjelzett „moszkvai iskola” Oroszország eurázsiai jellegével, a négypólusú világrendszerrel, a befolyási övezetek újrafelosztásával, valamint az Egyesült Államok vezette atlantizmussal és egypólusú globalizációval stb. szemben megfogalmazott és kifejtett nézeteit, gondolatrendszerét.

JEGYZETEK/NOTES

1. A térségi történetiség kérdéséről részletesen lásd: Viktor ZseltoV és Makszim ZseltoV (2015): Geopolityika. Isztorija i Tyeorija. Moszkva. INFRA-M. 247–258. old.
2. ZseltoV, Viktor–ZseltoV, Makszim (2015): Geopolityika. Isztorija i Tyeorija. Moszkva. INFRA-M. 270. old.
3. Részletesen lásd: Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Szerkesztette: Ljubov Siselina és Gazdag Ferenc (2004). Zrínyi Kiadó, Budapest. 85-86. old., valamint: Rosszija i Jevropa: Kresztomatija po russzkoj geopolityike. Szosztavitylej L. N. Siselina (2007). Moszkva Nauka. 86. old.
4. Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Szerkesztette: Ljubov Siselina és Gazdag Ferenc (2004). Zrínyi Kiadó, Budapest. 141. old., valamint: Rosszija i Jevropa: Kresztomatija po russzkoj geopolityike. Szosztavitylej Ljubov Siselina (2007). Moszkva. Nauka. 158. old.
5. Vaszilenko, Iván (2007): Geopolityika szovremennovo mira. Moszkva. Gardariki. 154. old.
6. Az előadás írásos formában a Geographical Journal 1904. áprilisi számában jelent meg. Részletesen lásd: Halford John Mackinder (1904): The Geographical Pivot of History. Geographical Journal, Vol. 23, pp. 421–437. Elemzésünkben ezt a tanulmányt használjuk. Magyarul a műből részletek olvashatók a Geopolitikai Szöveggyűjtemény. Szerkesztette: Csizmadia Sándor, Molnár Gusztáv, Pataki Gábor Zsolt (1999). Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet. Budapest. című könyv 16–27. oldalain.
7. A magterület fogalmát Mackinder nevéhez köti a szakmai emlékezet. A kifejezést azonban James Fairgrieve használta először 1915-ben megjelent Geography and World Power (London, University of London Press) című könyve Kínáról írott fejezetében, amelyben a föld legnépesebb országa Eurázsia feletti uralma megvalósításának lehetőségét vizsgálja.
8. Részletesen lásd: Szilágyi István (2013): Geopolitika. Publikon Kiadó, Pécs. 35–49. old., valamint: Szilágyi István (2018): Geopolitika. Második, bővített kiadás. PAIGEO, Budapest. 52–68. old.
9. 2014-ben Oroszországban kiadták legfontosabb műveinek gyűjteményét. Lásd: Trubeckoj Nyikolaj (2014): Jevropa i Jevrazija. Algoritm, Moszkva., s nem feledkezhetünk meg az Egyesült Államokban 2015-ben megjelent Between Europe & Asia. The Origins, Theories, and Legacies of Russian Eurasianism. (Edited by Mark Bassin, Sergey GleboV and Marlene Laruelle) (2015). University of Pittsburgh., című monográfia róla szóló fejezetéről sem.
10. Georgij Vernadszkij munkásságáról részletesen lásd: Becoming Eurasian. The Intellectual Odyssey of Georgij Vladimirovich Vernadsky. Igor Tobakov (2015). In: Between Europe & Asia. The Origins, Theories, and Legacies of Russian Eurasianism. (Edited by Mark Bassin, Sergey GleboV

- and Marlene Laruelle). University of Pittsburgh. 113–137. old., valamint: Alekszandr Dugin (2014): Geopolityika Rossziji. Akagyemicsevszkij Projekt, Moszkva. 117–120. old.
11. Lev Gumiljov, Anna Ahmatova költőnő fia napjainkban reneszánszát éli Oroszországban és a nyugati világban. Sorra jelennek meg művei és gyűjteményes kötetei oroszul. Lásd: Lev Gumiljov (2008): Ritmű Jevraziji. Epohi i Civilizaciji. ACT. Moszkva.; Lev Gumiljov (2013): Etnogenezis i bioszfera zemlji. Azbuka Klasszika, Moszkva, továbbá a monumentális Jevrazija. Ripol, Moszkva, 2014.; Számos angol nyelvű elemzést is olvashatunk munkásságáról. Ezek sorában kiemelhetjük a: *Between Europe & Asia. The Origins, Theories, and Legacies of Russian Eurasianism.* (Edited by Mark Bassin, Sergey Glebov and Marlene Laruelle) (2015). University of Pittsburgh., valamint a Laruelle, Marlene (2008): *Russian Eurasianism. An Ideology of Empire.* Woodrow Wilson Center Press, Wasington, D. C. The John Hopkins University Press, Baltimore, kötetekben Gumiljovról írott tanulmányokat.
 12. Alekszandr Dugin (2014): Geopolityika Rossziji. Akagyemicsevszkij Projekt, Moszkv. 107. old.
 13. Alekszandr Dugin (2014): Geopolityika Rossziji. Akagyemicsevszkij Projekt, Moszkva. 108–109. old.
 14. Viktor Zseltoev és Makszim Zseltoev (2015): Geopolityika. Isztorija i Tyeorija. Moszkva. INFRA-M. 285. old.
 15. Lásd: Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Szerkesztette: Ljubov Siselina és Gazdag Ferenc (2004). Zrínyi Kiadó, Budapest. 261–65. old., valamint: oroszul a Rosszija i Jevropa: Kresztomatyija po russzkoj geopolityike. Szosztavitylej Ljubov Siselina (2007). Moszkva Nauka. 415–420. old.
 16. Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Szerkesztette: Ljubov Siselina és Gazdag Ferenc (2004). Zrínyi Kiadó, Budapest. 259–260. old.
 17. Id. mű 263. old.
 18. Id. mű 261. old.
 19. Viktor Zseltoev és Makszim Zseltoev (2015): Geopolityika. Isztorija i Tyeorija. Moszkva. INFRA-M. 288. old.
 20. Lásd: Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Szerkesztette: Ljubov Siselina és Gazdag Ferenc (2004). Zrínyi Kiadó, Budapest. 267. old., valamint: oroszul a Rosszija i Jevropa: Kresztomatyija po russzkoj geopolityike. Szosztavitylej Ljubov. Siselina (2007). Moszkva Nauka. 422. old.
 21. Viktor Zseltoev és Makszim Zseltoev (2015): Id. mű 289. old.
 22. Részletesen lásd: Szilágyi István (2018): Geopolitika. Második, bővített kiadás. PAIGEO, Budapest. 45–48. old.
 23. Rosszija i Jevropa: Kresztomatyija po russzkoj geopolityike. Szosztavitylej Ljubov Siselina (2007). Moszkva Nauka. 417. old.

24. Lásd: Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Szerkesztette: Ljubov Siselina és Gazdag Ferenc (2004). Zrínyi Kiadó, Budapest. 271–272. old, valamint: oroszul a Roszszija i Jevropa: Kresztomatyija po russzkoj geopolityike. Szosztavitylej Ljubov. Siselina (2007). Moszkva Nauka. 428–429. old., továbbá: Viktor ZseltoV és Makszim ZseltoV: Id. mű 292–294. old.
25. Alekszandr Dugin (2014): Geopolityika Roszsziji. Akagyemicsevszkij Projekt, Moszkva. 165–453. old.
26. A kérdésről magyar nyelven részletesen lásd: Szilágyi István (2015): Alekszandr Dugin és az orosz birodalmi geopolitika. In: Változó Európa, Kérdések, kétségek, válaszok. (Szerkesztette: Tuka Ágnes). ID Research Kft./Publikon Kiadó, Pécs. 43–69. old., Szilágyi István (2016): Az orosz geopolitikai gondolkodás eurázsiai és birodalmi aspektusai. In: Magyarország Európában, Európa a világban. Szerkesztette: Koller Boglárka, Marsai Viktor. Tanulmánykötet Gazdag Ferenc 70. születésnapjára. DIALÓG CAMPUS Kiadó, Budapest. 373–389. old., valamint Szilágyi István (2018): Geopolitika. Második, bővített kiadás. PAIGEO, Budapest. 267–315. old.
27. Részletesen lásd: Szilágyi István (2018): Geopolitika. Második, bővített kiadás. PAIGEO, Budapest. 285–288. old.
28. Alekszandr Dugin (2000): Osznovi geopolityiki. Arktogeia, Moszkva.; Alekszandr Dugin 82014): Geopolityika Roszsziji. Akagyemicsevszkij Projekt. Moszkva.
29. Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Szerkesztette: Ljubov Siselina és Gazdag Ferenc (2004). Zrínyi Kiadó, Budapest.
30. Dugin, Alexander (2015): Last War of the World-Island. The Geopolitics of Contemporary Russia. Arkto Media Ltd. London.
31. Alekszandr Dugin (2000): Osznovi geopolityiki. Arktogeia, Moszkva. 108. old.
32. Id. mű 162. old.
33. Id. mű 167. old.
34. Szilágyi István: A földrajz a történelem kulcsa. 150 évvel ezelőtt született Sir Halford J. Mackinder brit földrajztudós, a geopolitika klasszikusa. Magyar Tudomány, 2011. 11. sz. 1362–1373. old., valamint: Szilágyi István (2013): Geopolitika. Publikon Kiadó. Pécs. 35–49. old.
35. Alekszander Dugin (2000): Osznovi geopolityiki. Id. mű 184. old.
36. Id. mű 193. old.
37. Alekszandr Dugin (2012): Jevrazijszkij vzgljad. In: Geopolityika i mezsdunarodnije odnosenyija. Jevrazijszkoje Dvizsenyije. Moszkva. 348. old.
38. Id. mű 348–349. old.
39. Id. mű 350. old.
40. Részletesen lásd: Alekszandr Dugin (1997): Osznovi geopolityiki. Arktogeia, Moszkva. 297–385. old.

41. Nurszultán Nazarbajev: Jevrazijszkij Szozuz: ot igyeji k isztoriji buduscsevo. Izvesztija, 2011. október 25. ([http://www.izvestia.ru/news/504908.](http://www.izvestia.ru/news/504908))
42. Az SZSZSZR betűszó a Szovjetunió, azaz a Szovjet Szocialista Szövetséges Köztársaságok rövidítése.
43. Jurij Szolozobov (2012): Jevrazijszkij Szozuz:ot igyeji k isztoriji buduscsevo. In: Geopolityika i mezsdunarodnije odnosenyija. Jevrazijszkoje Dvizsenyje. Moszkva. 372. old.
44. Id. mű 373. old.
45. Alekszandr Dugin (2012): Jevrazijszkij vzgljad. In: Geopolityika i mezsdunarodnije odnosenyija. Jevrazijszkoje Dvizsenyje. Moszkva. 360. old.
46. Alexander Dugin (2015): Last War of the World-Island. The Geopolitics of Contemporary Russia. Arktos Media Ltd. London. 1–2. old.
47. Id. mű 5. old.
48. Id. mű 42. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM/REFERENCES

- Between Europe & Asia. The Origins, Theories, and Legacies of Russian Eurasianism. (Edited by Mark Bassin, Sergey Glebov and Marlene Laruelle) (2015). University of Pittsburgh. 270. old.
- Bogaturov, Alekszej Demoszfénovics (2017): Mezsduarodnije odnosenyija i vnyesnyaja polityika Rossziji. Aszpekt Pressz, Moszkva. 480. old.
- Cohen, Saul Bernard (2009): Geopolitics: The Geography of International Relations. Rowman & Littlefield Publishers, Inc. New York. 457. old.
- Danyilevszkij, Nyikolaj (1991): Rosszija i Jevropa. Moszkva.
- Dugin, Alekszandr (2000): Osznovi geopolityiki. Arktogeia, Moszkva.
- Dugin, Alekszandr (2004): Projekt „Eurazija.” EKCMO, Jauza, Moszkva.
- Dugin, Alexander (2012): The Fourth Political Theory. Arktos Media Ltd. London. 177. old.
- Dugin Alekszandr (red) (2012): Geopolityika i mezsdunarodnije odnosenyija. Jevrazijszkoje Dvizsenyje. Moszkva.
- Dugin, Alexander (2013): Multipolarism as an Open Project. Journal of Eurasian Affairs. Volume 1. 5–15. old.
- Dugin, Alekszandr (2014): Geopolityika Rossziji. Akagyemicsevszkij Projekt. Moszkva. 521. old.
- Dugin, Alexander (2015): Last War of the World-Island. The Geopolitics of Contemporary Russia. Arktos Media Ltd. London. 147. old.
- Dugin, Alekszandr (2015): Geopolityika. Akagyemicsevszkij Projekt. Moszkva. 585. old.
- Alexander Dugin on Eurasianism, the Geopolitics of Land and Sea, and a Russian Theory of Multipolarity.<http://www.theory-talks.org/2014/12/theory-talk-66.html>.es <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?id=186525>
- Geopolitikai Szöveggyűjtemény. Szerkesztette: Csizmadia Sandor, Molnár Gusztáv, Pataki Gábor Zsolt (1999): Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet. Budapest. 535. old.

- Gumiljov, Lev (2008): Ritmu Jevraziji. Epohi i Civilizaciji. ACT. Moszkva. 607. old.
- Gumiljov, Lev (2013): Etnogenezisz i bioszfera zemlji. Azbuka Klasszika, Moszkva.
- Gumiljov, Lev (2014): Jevrazija. Ripol, Moszkva.
- Laruelle, Marlene (2006): Aleksandr Dugin: A Russian Version of the European Radical Right? Woodrow Wilson International Center. Washington, 2006. Occasional Paper. 294. 1. 34. old.
- Laruelle, Marlene (2008): Russian Eurasianism. An Ideology of Empire. Woodrow Wilson Center Press, Wasington, D. C. The John Hopkins University Press, Baltimore. 276. old.
- Mackinder, Halford John: The Geographical Pivot of History. Geographical Journal, Vol. 23, 1904. 421–437. old.
- Mackinder, Halford John (1919): Democratic Ideals and Reality. A Study is the Politics of Reconstruction. Constable and Company Ltd. London. 295. old.
- Mogyernyzacija i gyeokratyizacija v sztranaH BRICS. Szravnyityelnij analiz (2015). Aszpekt Press. MGIMO, Moszkva. 351. old.
- Nazarbajev, Nurszultan: Jevrazijszkij Szozuz: ot igyeji k isztoriji buduscsevo. Izvesztyija, 2011. október 25. (<http://www.izvestia.ru/news/504908>.)
- Nyikulín, Nyikolaj Mihajlovics (2016): Rosszija na rubezse vekov. (konyec XX-nacsalo XXI. v.). Izdatyelsztvo „MGIMO Unyiverszitet” Moszkva. 767. old.
- Oroszország es Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. Szerkesztette: Ljubov Siselina és Gazdag Ferenc (2004) Zrínyi Kiadó, Budapest. 446. old.
- Rosszija i Jevropa: Kresztomatyija po russzkoi geopolityike. Szosztavityeiej. Ljubov Siselina. (2007). Moszkva Nauka. 614. old.
- Szavickij, Pjotr (1997): Kontyinent Jevrazija. Argraf. Moszkva.
- Szilágyi István (2011): A földrajz a történelem kulcsa. 150 évvel ezelőtt született Sir Halford J. Mackinder brit földrajztudós, a geopolitika klasszikusa. Magyar Tudomány. 11. sz. 1362–1373. old.
- Szilágyi István (2013): Geopolitika. Publikon Kiadó, Pécs. 254. old.
- Szilágyi István (2015): Alekszandr Dugin és az orosz birodalmi geopolitika. In: Változó Európa, Kérdések, kétségek, válaszok. (Szerkesztette: Tuka Ágnes). ID Research Kft./Publikon Kiadó, Pécs. 43–69. old.
- Szilágyi István (2016): Az orosz geopolitikai gondolkodás eurázsiai és birodalmi aspektusai. In: Magyarország Európában, Európa a világban. Szerkesztette: Koller Boglárka, Marsai Viktor. Tanulmánykötet Gazdag Ferenc 70. születésnapjára. DIALÓG CAMPUS Kiadó. Budapest. 373–389. old.
- Szilágyi István (2018): Geopolitika. Második, bővített kiadás. PAIGEO, Budapest. 376. old.
- Trubeckoj, Nyikolaj (2000): Naszlegyije Csingiszkana. Argraf. Moszkva.
- Trubeckoj Nyikolaj (2014): Jevropa i Jevrazija. Algoritm, Moszkva.
- Vaszilenko, Ivan (2007): Geopolityika szovremennovo mira. Gardariki. Moszkva.
- ZseltoV, Viktor–ZseltoV, Makszim (2015): Geopolityika. Isztorija i Tyeorija. INFRA-M. Moszkva. 444. old.